

MIKLÓS PÉTER*

**A FŐRABBI VAGY A PLÉBÁNOS?
KECSKEMÉTI ÁRMIN ÉS JUHÁSZ KÁLMÁN MAGÁNTANÁRI
HABILITÁCIÓS ELJÁRÁSÁRÓL**

*THE CHIEF RABBI OR THE VICAR?
ABOUT THE HONORARY PROFESSOR HABILITATION PROCESSES
OF ÁRMIN KECSKEMÉTI AND KÁLMÁN JUHÁSZ*

ABSTRACT

The author provides an overview of the archival materials of two habilitation procedures in the University of Szeged in the 1930's years. Ármin Kecskeméti (1874–1944) was neolog chief rabbi in Makó, Kálmán Juhász (1892–1966) was roman catholic priest in Kübekháza. Kecskeméti's successful habilitation process was in 1930–1931, Juhász's failed process was in 1937–1938. According the opponent professors Kecskeméti's scientific work testifies his hungarian national commitment, but the books and articles of Juhász representes his german scientific approach. Both their lives were ruined by totalitarian – nazi and communist – dictatorships. Ármin Kecskeméti has been a victim of the holocaust in 1944, Kálmán Juhász Kálmán removed the scientific life by the hungarian communist dictatorship after 1948.

A szegedi Ferenc József Tudományegyetem bölcsészkarának 1930-as évekbeli dokumentumainak tanulmányozásakor akadtam Kecskeméti Ármin makói főrabbi egyetemi magántanári habilitációs irataira.¹ A csanádi püspökség tizenkilencedik–huszadik századi történetének kutatása során pedig többször volt alkalmam az egyházmegye történetét önmagában vizsgáló könyvsorozatban összefoglaló, valamint a témáról számos szaktanulmányt közlő Juhász Kálmán munkáit, illetve a szegedi püspöki levéltárban őrzött hagyatékát tanulmányozni.²

Az alábbiakban a makói neológ főrabbinak és a kübekházi katolikus plébánosnak a szegedi egyetemen az 1930-as években lezajlott magántanári habilitációs eljárásának történetét tekintem át levéltári források alapján. Kecskeméti Ármin magántanári képesítésének folyamatára 1930–1931-ben került sor, míg Juhász Kálmán habilitációs eljárására 1937–1938 folyamán. A két eljárásnak azonban nem volt azonos a végeredménye.

Kecskeméti Ármin a sikeres habilitáció következményeként egészen a magyarországi izraelita közösségek tagjait a gazdasági, társadalmi, politikai, művészeti, tudományos stb. közéletben korlátozó zsidótörvények bevezetéséig a szegedi egyetem magántanáraként működhetett, s hirdethetett órákat.³ Juhász Kálmán habilitációs kérelmét azonban elutasította a szegedi egyetem bölcsészkarának tanácsa, mivel tudományos munkássága alapján – pályázati anyagának egyik hivatalos bírálója szerint – a plébánosnak „a magyar történet – mint sajátosan nemzeti tudomány – bármely tárgyköréből történő habilitációját e tudomány szak egyetemi művelésének és oktatásának előfeltételei szempontjából nem csupán aggályosnak, de egyenesen nem kívánatosnak” tartott.⁴ Ezzel szemben Kecskeméti Ár-

* Dr. PhD Miklós Péter intézményvezető (Emlékpont Múzeum), egyetemi adjunktus (Szegedi Tudományegyetem), címzetes főiskolai docens (Kodolányi János Főiskola).

min habilitációjakor figyelembe vették Nikelszky Jenő makói polgármester levelét, aki kifejtette, hogy a főrabbi makói működése során „a közpolgári erények teljességéről és rendíthetetlen hazafiságáról tett tanúságot. Úgy egyházi, mint világi beszédeiből mindég a hazának szeretete sugárzott, ebben a szellemben nevelte az egyház iskolájának tanulóit és vezette egyháza híveit.”⁵

A két habilitációs iratanyag vizsgálatának egyik nagy tanulsága, hogy a magyar nemzeti elkötelezettséget mennyire szem előtt tartották a két világháború között a szegedi egyetemen a habilitációs eljárások során. A korszakról alkotott sztereotípiáink alapján talán furának tűnhet, hogy a neológ izraelita főrabbi tudományos és közéleti tevékenysége inkább megfelelt a „nemzetiesség” követelményének, mint a katolikus plébános munkássága. Ha azonban azt az aspektust emeljük ki, hogy a hazai neológ zsidó közösségek identitás szerveződésének milyen fontos eleme volt a magyarság mint identitáselem,⁶ valamint azt, hogy a két világháború közötti magyar tudománypolitikának egyik fő törekvése volt a humán tudományok magyar nemzeti szellemű – tehát nem a német tudományos világ részeként elkönnyvelt – kutatása és argumentálása,⁷ akkor nem is meglepő hogy az asszimilált főrabbi inkább beleillett a szegedi egyetem bölcsészkarának „programjába”, mint a német tudományosság szemléletmódját képviselő katolikus pap.

A huszadik századi totalitárius diktatúrák – a náciizmus és a kommunizmus – azonban mind Kecskeméti Ármin, mind pedig Juhász Kálmán tudományos pályájának véget vetettek. Kecskeméti előbb az általa olyan nagyra tartott magyar állam által hozott zsidótörvények korlátozták szabadságában és bélyegezték meg, majd az idős főrabbi a zsidóüldözésnek esett áldozatul, amikor 1944 nyarán a deportálás közben elhunyt. Juhász Kálmánt az 1948-ra kiépült magyarországi kommunista diktatúra hallgattatta el, s tudományos munkái az 1960-as évek elejéig csak idegen nyelven, külföldi szaklapokban jelenhettek meg.

Most pedig következzen a két tudós egyházi személy életpályájának áttekintése, valamint az 1930-as években a szegedi egyetemen lefolytatott habilitációs eljárásának elemző bemutatása!

Kecskeméti Ármin 1874. április 21-én született Kecskeméten polgárosodott zsidó család gyermekeként, amelynek tagjai akkor már több mint száz éve a város lakói voltak.⁸ Édesapja Kecskeméti Jakab József, édesanyja Weisz Róza volt. Középiskolai tanulmányait 1883-ban kezdte a kecskeméti piarista gimnáziumban. 1887-től a budapesti Rabbiképző Intézet hallgatója volt. Húszéves korától jelentek meg nyomtatásban tudományos – elsősorban irodalmi és irodalomtörténeti – munkái.⁹

1896-ban szerzett bölcsészdoktori címet a budapesti tudományegyetemen, disszertációjának címe *A „zsidó” a magyar népköltészetben és színműirodalomban* volt. 1898-ban avatták rabbivá, s attól az évtől kezdve haláláig a makói neológ izraelita hitközség rabbijaként szolgált.¹⁰ Blau Lajoshoz, a Rabbiképző Intézet tanárához Makóról, nem sokkal a városba érkezése után, 1898. június 2-án írt levelében Kecskeméti Ármin a következőképpen fogalmazott. „Dolgaimról csupa jót írhatok. Remek hely. Itt öröm a munka méltányolás, kávod¹¹ jár nyomában, de nagy.”¹²

1900. október 23-án kötött házasságot Magyar Irmával. A házasságkötésre a szegedi zsinagógában került sor, ahol azonban nem a tudós szegedi főrabbi, Löw Immanuel, hanem Kecskeméti Ármin bátyja, Kecskeméti Lipót nagyváradi főrabbi adta őket össze. A fiatal házaspárnak 1901-ben ikergyermekai születtek. Kecskeméti György (†1944) újságíró, költő, műfordító apjához hasonlóan bölcsészdoktorátust szerzett, majd szerkesztette a *Symposion* című folyóiratot, később a *Pester Lloyd*ot, s munkatársa volt a *Századunknak* és a *Szép Szónak*. Kecskeméti Pál (†1980) politológus, szociológus, történész szintén a *Századunk* köréhez tartozott az 1920-as évek elején. Később Németországban, majd Franciaországban élt, végül a második világháború éveiben az Egyesült Államokban telepedett le.

A kaliforniai Stanford Egyetem professzora, a cambridge-i Harvard Egyetem vendégprofesszora volt. Kiadta és népszerűsítette sógora, Mannheim Károly műveit. A Kecskeméti-fiúk jó kapcsolatban voltak olyan kiemelkedő jelentőségű és hatású magyar művészekkel, mint például József Attila vagy Bartók Béla.¹³

1. kép. Kecskeméti Ármin

Kecskeméti Ármin 1921-től tagja volt a Rabbiképző Intézet „vezérlő bizottságának”. Az intézetbe később – egykori tanára – Blau Lajos igazgató meghívta tanárnak, azonban a fizetéssel járó anyagi bizonytalanság miatt nem fogadta el az állást. Blaunak Makóról 1930. május 9-én írt levelében olvashatjuk: „A hivatalosan megszabott keretek közt anyagi küzdéssé változna az életem, amitől – kivált 32 év működés után – ment kívánnék maradni. A hivatalos föltételek még a tisztességes létminimumot sem biztosítanak számomra.”¹⁴ Kecskeméti Ármin évtizedekig végzett kutatómunkáját és lelkeszi teendőit idős korában, az 1940-es években már egyre nehezebben tudta ellátni súlyosbodó szembetegsége miatt. A makói főrabbiról a Vermes Ernő összeállításában megjelent *Csanád vármegye tíz évvel Trianon után* című kötetben a következőket olvashatjuk. „Egyházi működésén kívül, melyben mint kiváló hitszónok tűnik ki, élénk irodalmi tevékenységet is fejt ki.”¹⁵

Kecskeméti Ármin nyilvánosság előtt utoljára 1944 januárjában jelent meg, amikor Szegeden Löw Immanuelt köszöntötte kilencvenedik születésnapján. 1944 nyarán a makói gettó lakóival együtt őt is deportálták.¹⁶ A holokauszt áldozataként hunyt el az ausztriai Strasshofban 1944-ben, halálának időpontja és körülményei nem ismertek. A zsidóüldözés idején Makón (ahol a város és Csanád vármegye zsidóságának történetét is megírta és megjelentette) – Borsányi Ferenc szavaival – „könyvtárát, kézirateit, szinte vakon is fáradhatatlanul írott feljegyzéseit az utcára dobták, elégették...”¹⁷ Főbb művei: *A zsidó irodalom története. 1–2. köt.* Budapest, 1908–1909.; *A zsidók egyetemes története a babyloniai fogásból való visszatéréstől napjainkig. 1–2. köt.* Budapest, 1927.; *A csanádmezei zsidók története.* Makó, 1929.; *Izrael története a bibliai korban.* Budapest, 1942.

Kecskeméti Ármin 1930. április 23-án levélben fordult a szegedi egyetem bölcsészkarának dékánjához és kari tanácsához. Ebben a következőket írta: „azon alázatos kérelemmel fordulok a Tekintetes Karhoz, hogy engem a Zsidók egyetemes története tárgykörből magántanári habilitációra bocsátani kegyeskedjék”.¹⁸ Kérelméhez csatolta önéletrajzát, tudományos publikációinak listáját, nyomtatásban megjelent önálló műveinek egy-egy példányát, valamint tárgykörének egy félévnyi tématervét és egy a makói polgármestertől származó támogató levelet – bizonyítványt – is.

A *curriculum vitae* szövege: „Születtem Kecskeméten 1874. április 21-én. A középiskola első öt osztályát a kecskeméti piarista gimnáziumban végeztem, a többi a budapesti rabbiképző alsó tanfolyamán. A budapesti Pázmány Péter-tudományegyetem bölcsészeti karán szereztem bölcsészdoktori oklevelet (1896) és a budapesti rabbiképzőben papi diplomát (1898). 1898. május 1. óta makói főrabbi vagyok és 1921 óta a budapesti rabbiképző intézet vezérlőbizottságának tagja.”¹⁹

A tématerv a következő nyolc elemet tartalmazta. „I. A zsidóság a hellenista korban. [Asszimiláció. Aram és görög nyelvű papyruszok ismertetése.] Alexandriai Philo. II. A talmud története. III. A zsidók a római birodalomban. [Társadalmi és jogi helyzetük.] Flavius Josephus történeti művei. IV. A zsidók gazdasági jelentősége a középkori hűbéri világban. V. A zsidók a középkori művelődéstörténetben. [A görög-arab bölcsészet és tudomány körül való tevékenységük.] VI. A zsidók szerepe a modern állam és az újkor gazdasági rendjének kialakulásában. VII. A zsidók szellemi és politikai fölszabadulása a 19. században. VIII. A magyar zsidók emancipációjának története.”²⁰ Mivel azonban ez a téma túl tág volt, végül *A zsidóság története az ókorban* témakört jelölték ki számára (s ebből lett aztán egyetemi magántanár).

Kecskeméti Ármin magántanári habilitációra beadott kérelméhez mellékelte egy hivatalos bizonyítványt is, amelyet Nikelszky Jenő, Makó város polgármestere állított ki számára 1930. március 24-én. Ebben a polgármester – azon túl, hogy igazolta, a főrabbi 1898. május elseje óta megszakítás nélkül a város lakója – kiemelte Kecskeméti Ármin nemzeti elkötelezettségét és hazafias szellemét, tudományos munkásságát és társadalmi tevékenységét, valamint azt, hogy az 1918–19. évi forradalmak idején politikailag ellene „kifogás fel nem merült”.

„Nevezett – fogalmazott Nikelszky Jenő – 32 éves működése alatt mindvégig a közpolgári erények teljességéről és rendíthetetlen hazafiságáról tett tanúságot. Úgy egyházi, mint világi beszédeiből mindég a hazának szeretete sugárzott, ebben a szellemben nevelte az egyház iskolájának tanulóit és vezette egyháza híveit. A társadalmi és tudományos életben mindig nagy szerepet játszott, ebben a tevékenységében nagy ember- s tudományszerető férfiúnak mutatkozott. Munkásságával mindig arra törekedett, hogy embertársait jó szellemben: a polgári erények és a hazaszeretet szellemében vezesse és irányítsa. Tudományos munkásságával különösen nagy érdemeket szerzett. A forradalom és a proletárdiktatúra idejében állandóan Makón tartózkodott, ellene megbízhatósági és politikai szempontból kifogás fel nem merült, sőt ebben az időben is magát mindvégig hazafihoz illően viselte, amivel embertársai és hittársai előtt jó példát mutatott.”²¹

A szegedi egyetem bölcsészkarai tanácsának 1930. május 26-án tartott ülésén Főgel József történészprofesszor előterjesztette véleményes jelentését²² és javasolta, hogy Kecskeméti Ármin magántanári habilitációs eljárása folytatódjék. A kari tanács tagjai tizenegy igen és két nem szavazat leadásával támogatták az ügyet, a bírálatra pedig – Főgel József mellett Buday Árpád régészprofesszort kérték föl.²³

Az 1931. január 29-én tartott bölcsészkarai tanácsülésen Főgel József és Buday Árpád benyújtották írásbeli jelentésüket,²⁴ amelyben javasolták Kecskeméti Árminnak próbaelőadásra bocsátását, s számára az egyetemi magántanári cím megadását. Ekkor azonban Bar-

tók György professzor indítványozta, hogy a magántanári előadást halasszák el, ezt a professzori kar (tizenegy nem és három igen szavazattal) nem fogadta el. Ennek ellenére Bartók György kifejtette, hogy szerinte Kecskeméti Ármin könyvei nem tudományos munkák, inkább apologetikus hangvételű kompilációk, s a kar vezetését ekkor már arra kérte, ne folytassák a habilitációs eljárást.

Buday Árpád erre válaszolva elmondta, „arra a meggyőződésre jutott, hogy a folyamodó²⁵ sok tudású, alapos szakismeretekkel bíró ember”.²⁶ Főgel József pedig visszautasította Bartók György azon véleményét, hogy nem tudományos jellegűek Kecskeméti Ármin dolgozatai. „Ami azt illeti – fogalmazott Főgel József – hogy forrásokat nem használt, szabad legyen reá mutatni arra, hogy bennük otthonos, hiszen úgy a talmud, mint a sémi nyelv ismerete hivatásának nélkülözhetetlen eleme. Latin tudásáról pedig tanúskodik munkájának számtalan helye, ahol a latin idézeteket zamatos magyarsággal adja vissza.”²⁷

Zolnai Béla azt javasolta, hogy inkább irodalomtörténetből kellene habilitálni Kecskeméti Ármint, Erdélyi László és Mester János ugyanakkor az eredeti tárgykört (*A zsidóság egyetemes története*) indítványozta. A professzorok közül többen fölvetették, hogy harmadik referensként bízzák meg Bartók Györgyöt írásbeli vélemény készítésével, aki azonban ezt nem vállalta. Továbbra is fönntartotta véleményét, miszerint „a habilitációs eljárás alapját képező munka²⁸ a tudományos kutatás legelemibb követelményeinek sem felel meg. Többé-kevésbé sikeres compilatio.”²⁹ Végül a kari tanács tizenegy igen és öt nem szavazattal elfogadta Főgel József és Buday Árpád a magántanárságot támogató jelentését, s döntött arról, hogy „dr. Kecskeméti Ármint magántanári szóbeli kollokviumra bocsátja”.³⁰

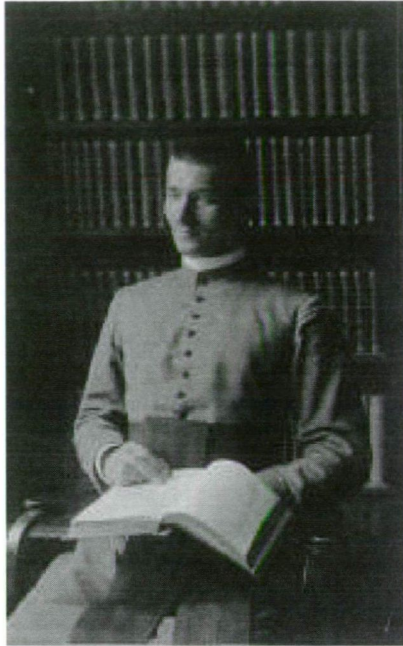
A habilitációs előadást 1931. március 5-én csütörtökön tartotta Kecskeméti Ármin. Az eseményről a *Makói Friss Újság* is beszámolt *Hírek* rovatában. „Tegnap délben a szegedi egyetemen a bölcsészeti karon, dr. Kecskeméti Ármin, a makói zsidó hitközség tudós főrabbija magántanári előadást tartott. Az előadás, amelynek célja Kecskeméti Ármin dr. magántanári habilitálása volt, az egyetem bölcsészeti karának tagjai és igen nagyszámú előkelő közönség vett részt. A makói zsidó hitközség elöljárósága küldöttségileg képviselte magát főrabbijának egyetemi katedrafoglalásán. A küldöttségnek, melyet dr. Kardos Izsó hitközségi elnök vezetett, tagjai a következők voltak: Rottenstein Antal dr., Endrei Ármin dr., Vészi Dezső és Iritz Miksa. Az előadást, amely a zsidóság történetéből vette tárgyát, nagy lelkesedéssel fogadta a közönség és elismeréssel a hivatalos kari bírálók, akiknek felterjesztése alapján történik meg a napokban a kultuszminiszter részéről Kecskeméti Ármin dr. főrabbi egyetemi magántanári habilitálása.”³¹

Kecskeméti Ármin – mint a szegedi Ferenc József Tudományegyetem bölcsészkarának egyetemi magántanára – 1931 és 1940 között tizenkilenc félévben hirdetett előadást a zsidóság művelődéstörténete témájából.³²

Juhász Kálmán a csanádi egyházmegye történetének legnagyobb kutatója. Nyolc kötetben írta meg 1030 és 1699 közötti történetét. 1892. augusztus 25-én született Alibunáron. 1908-ban lett a csanádi egyházmegye papnövéndéke. 1910 és 1914 között Bécsben a Pazmaneum növendékeként tanult teológiát. 1915. március 8-án szentelte pappá Glattfelder Gyula püspök. Ezután Módoson szolgált hitoktatóként, később segédlelkészként. 1915 októberétől két félévet a bécsi egyetem bölcsészkarán történelmet tanult, s doktori címet nyert. Később történelem-latin szakos középiskolai tanári oklevelet szerzett. 1916 novemberétől 1922 májusáig tábori lelkész volt. A keleti fronton a 33. sz. cs. kir. gyalogezerdnél, majd a csóti táborban, végül egy budapesti katonakórházban. 1923 júliusától Nagyszentpéter, 1936 szeptemberétől Kübekháza plébánosa. Ekkor települt át Romániából Magyarországra. 1950-ben XII. Pius pápai kamarássá nevezte ki, ugyanettől az évtől teológiai tanár Szegeden. 1953 szeptemberéig plébános Kübekházán. A községben írta meg A csanádi

püspökség története című könyvsorozatának köteteit, valamint 1944-ben összefoglalta a falu száz éves történetét. 1954-től kanonok volt, a székeskáptalan vezetője. 1958-ban ment nyugdíjba. 1966. szeptember 29-én hunyt el Szegeden.

2. kép. Juhász Kálmán

Juhász Kálmán 1935-ben beadta pályázatát a Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Karára, az egyháztörténelmi tanszék vezetésére. Ekkor még Romániában élt, nem volt magyar állampolgár, mégis a négy jelölt közül a kar vezetése a második helyre értékelte. Ez munkásságának nagy és hivatalos elismerésének számított, annak ellenére, hogy a professzori állást nem kapta meg. Az 1932-ben kettéosztott egyháztörténelem tanszékek egyikét Martin Aurél (1923. szeptember 21. – 1935. június 30.), másikat Galla Ferenc vezette (1936. július 28-tól). Juhász Kálmán – akinek teológus doktori bekebelezéséről a kar 1929. április 29-i ülésén döntöttek – valószínűleg az 1. sz. tanszékre pályázott, Martin távozása után.³³

1937. május 27-én kelt levelében arra kérte Glattfelder Gyula püspököt, adjon ki számára működési bizonyítványt papi tevékenységéről és tudományos munkásságáról. Magántanári képesítést akart ugyanis a szegedi Ferenc József Tudományegyetem Bölcsészeti-, Nyelv és Történettudományi Karán Középkori magyar művelődés tárgyköréből szerezni. A főpap június 2-án így írt róla: „A hittudori fokozat mellett doktori képesítést szerzett bölcsesletről is, s ugyancsak megszerezte a középiskolai tanári oklevelet. Perfekt beszéli: a magyar, német és román nyelveket. Dr. Juhász Kálmán úr a fentebb felsorolt valamennyi szolgálati beosztásában hivatásának és munkakörének nemcsak ügybuzgó szeretetével érdemelte ki főhatósága teljes elismerését, hanem emellett állandóan folytatott irodalmi és tudományos működésével az illetékes szakkörök figyelmét is magára vonta, úgy, hogy legutóbb a Pázmány Péter Tudományegyetem hittudományi fakultásán megüresedett történelmi tanszék betöltésénél a kar öt második helyen jelölte.”³⁴

Juhász Kálmán 1937. május 24-i levelében a bölcsészkarának dékánjához fordult. „Legmélyebb tisztelettel kérem, kegyeskedjék magántanárrá képesítésemet középkori ma-

gyar művelődés tárgykörből engedélyezni. A 8 félévre felosztott anyagtervezetet bátor vagyok külön mellékletben feltüntetni. Az anyag feldolgozása nagyobbbrészt saját munkáim alapján történik.”

A Juhász Kálmán által összeállított nyolc félévre elkészített előadástervezet – amelyhez csatolta, hogy melyik könyve, dolgozata alapján vizsgálná a témát – a következő témakörökből állt. 1. Az Erchenfried-legenda szövegkritikája és magyar művelődéstörténeti vonatkozásai. 2. A Gellért-legenda művelődéstörténeti szempontból. 3. A hiteleshelyek művelődéstörténeti jelentősége. 4. A magánkegyuraság a középkorban, magyar művelődéstörténeti szempontból. 5. A monostorok gazdaságtörténeti jelentősége Magyarországon a középkorban. 6. A káptalanok szervezete és művelődéstörténeti jelentősége Magyarországon a középkorban. 7. Az archidiaconatusok³⁵ fejlődése és a vármegyrendszer Magyarországon a középkorban. 8. Az iskolázás fejlődése Magyarországon a középkorban.

Juhász Kálmán magántanári képesítési ügyének referensei Erdélyi László és Deér József voltak. A neveléstudománnyal foglalkozó kiváló bencés szerzetes, Várkonyi Hildebrand bölcsészkar dékán Juhász tudományos munkásságának beküldött dokumentumait 1937. július 19-én adta át Erdélyi Lászlónak, aki véleményét 1938. március 22-én foglalta írásba, s küldte meg a dékánnak. Részletesen tárgyalta és értékelte Juhász Kálmán történeti tevékenységét, figyelmet szentelt a megjelent bírálatoknak, s a művekben előforduló tévedéseket is megemlítette. „A végeredmény az – írta a középkorász egyetemi tanár –, hogy hibát nagyon keveset találtam, de annál több, szinte páratlan szorgalmat a nehezen található adatok aprólékos összegyűjtésében, kritikai éberséget az eltérő adatok megrostálásában és fíradhatatlan történetészövést a leginkább elpusztult egyházmegye múlt maradványainak kombinálásában.” Erdélyi professzor Juhász Kálmán habilitációját támogatta, s a magántanári kollokviumra és próbaelőadásra bocsátását javasolta.

Deér József 1938. május 25-én kelt véleményében határozottan elutasította Juhász magántanári képesítését. „Nyíltan ki kell jelentenem – kezdte a dékánhoz írt jelentését – hogy dr. Juhász Kálmán úrnak a magyar történet – mint sajátosan nemzeti tudomány – bármely tárgyköréből történő habilitációját e tudományszak egyetemi művelésének és oktatásának előfeltételei szempontjából nem csupán aggályosnak, de egyenesen nem kívánatosnak tartom.”³⁶ Deér elsősorban Juhász német nyelven megjelent munkáit bírálta. Kifejtette, hogy nem a magyar nemzet értékeit és hagyományait állítja előtérbe, hanem a németét. Véleményét számos idézettel támasztotta alá. Bírálta például, hogy Juhász Kálmán a (Deér szerint) bolgár-szláv Ajtony vezért (nevét következetesen Achtwín alakban használta) itt maradt gepida fejedelemnek vélte; a magyar katolicizmust és műveltséget Szent Gellértől kezdve germán kereszténynek tartotta, nem pedig római latin kereszténynek; a bizonytalan nemzetiségű csanádi püspököket következetesen német származásúnak tudta be.³⁷

Deér a következőkkel zárta véleményét: „A nemzeti történettudomány szelleméről és feladatairól vallott meggyőződésemm így egyenesen kötelességemmé teszi, hogy dr. Juhász Kálmán úr munkásságának jelentés formájában való tárgyalását elhárítsam magamtól, s a habilitációs eljárás ellen óvást emelve, az ügynek a napirendről való levételét indítványozzam.”³⁸ A bölcsészkar 1938. május 31-i ülésén Juhász Kálmán ügyét – alig két hónappal az irodalomtörténész Szerb Antal habilitálása után – levette a napirendről.³⁹

Juhász Kálmán magántanári habilitációja, Deér József vétója miatt nem sikerült. Kérelmét Várkonyi Hildebrand 1938. június 28-án visszaküldte: „Főtisztelendőségged 1937. évi május hó 25-én a szegedi M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Bölcsész-, Nyelv- és Történettudományi Karához magántanárrá való képesítése tárgyában benyújtott kérvényére való hivatkozással, tisztelettel, értesítem, hogy Tudománykarunk folyó évi május hó 31-én tartott IX. rendes ülésében foglalkozott a fenti ügygel, amikor is kimondta, hogy azt a napirendről leveszi.”⁴⁰

JEGYZETEK

1. Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár. A Ferenc József Tudományegyetem bölcsész-, nyelv- és történettudományi karának iratai. VIII. 2. (a továbbiakban: MNL CSML VIII. 2.) 6. doboz 686/1929–30.
2. Vö. Miklós Péter (2004): Juhász Kálmán egyháztörténész. In: Uő: Város, egyház, társadalom. Tanulmányok a szegedi katolicizmus történetéről. Szeged.
3. Miklós Péter (2014): Kecskeméti Ármin és a szegedi egyetem. In: Tóth István (szerk.): Zsidók Szeged társadalmában. Szeged. 119–128.
4. MNL CSML VIII. 2.11. doboz. 635/1936–37.
5. MNL CSML VIII. 2. 6. doboz 686/1929–30.
6. Miklós Péter (2014): Az identitásszerveződés kérdései a magyar zsidó polgárcsaládokban. Esettanulmányok a huszadik század első feléből. In: Barna Gábor, Kiss Endre, Gyöngyösi Orsolya (szerk.): A család egykor és most. Szeged–Budapest. 211–221.
7. Ujváry Gábor (2010): A harmincharmadik nemzedék. Politika, kultúra és történettudomány a „neobarokk társadalomban”. Budapest.
8. Szabó Tamás (1992): Kecskeméti Ármin. In: Péterné Fehér Mária–Szabó Tamás–Székelyné Kőrösi Ilona: Kecskeméti életrajzi lexikon. Kecskemét. 142.
9. Kecskeméti Ármin bibliográfiáját közzétette Scheiber Sándor. Scheiber Sándor (1969): Kecskeméti Ármin zsidó történelmi munkái. In: Magyar-zsidó oklevéltár. 12. köt. 1414–1748. Budapest. 6–12. Vö. Borsányi Ferenc (1994): Bevezetés. In: Kecskeméti Ármin: A zsidó irodalom története. 1. köt. Bev. tan., bibl. Borsányi Ferenc. Budapest. V–XX.
10. Tóth Ferenc (2002): A makói zsidóságról. Marosvidék. 1. sz. 3–9.; Tóth Ferenc (2004): A zsidó hitfelekezetek. In: Tóth Ferenc (szerk.) Makó története 1920-tól 1944-ig. Makó. 472–473.
11. Kávod (héber) = tisztelet, megbecsülés.
12. Scheiber Sándor (1966): i. m. 14.
13. Péter László (1985): A Kecskeméti-fiúk. In: Uő: Makói kis tükör. Makó. 94–96.
14. Scheiber Sándor (1966): i. m. 16.
15. Vermes Ernő (szerk.) (1929): Csanád vármegye tíz évvel Trianon után. Csanád vármegye és az egyelőre egyesített Arad- és Torontál vármegyék revíziós emlékalbuma. 88.
16. Vö. Urbancsok Zsolt (2004): A makói zsidóság a vészorszakban. In: Tóth Ferenc (szerk.): Makó története 1920-tól 1944-ig. Makó. 269–302.
17. Borsányi Ferenc (1994): i. m. XX.
18. MNL CSML VIII. 2. 6. doboz 686/1929–30.
19. MNL CSML VIII. 2. 6. doboz 686/1929–30.
20. MNL CSML VIII. 2. 6. doboz 686/1929–30.
21. MNL CSML VIII. 2. 6. doboz 686/1929–30.
22. Ennek nem akadtam nyomára az egyetemi iratanyagban.
23. MNL CSML VIII. 2. 7. doboz 462/1930–31.
24. Sajnos a szegedi egyetem bölcsészkarának iratai között ezeket sem találtam.
25. Kecskeméti Ármin.
26. MNL CSML VIII. 2. 7. doboz 462/1930–31.
27. MNL CSML VIII. 2. 7. doboz 462/1930–31.
28. A zsidók egyetemes története a babyloniai fogságból való visszatéréstől napjainkig. 1–2. köt. Budapest, 1927.
29. MNL CSML VIII. 2. 7. doboz 462/1930–31.
30. MNL CSML VIII. 2. 7. doboz 462/1930–31.
31. Makói Friss Újság, 1931. március 6. 3.
32. Szentirmai László, Iványi Szabó Éva, Ráczné Mojzes Katalin (szerk.) (1995): Szegedi egyetemi almanach. 1921–1995. 1. köt. Szeged. 143.
33. Hermann Egyed – Artner Edgár (1938): A hittudományi kar története 1635–1935. A Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Története 1. köt. Budapest. 523–524, 550., 563.
34. Szeged–Csanádi Püspöki Levéltár. Püspöki hivatal iratai: egyházigazgatási iratok. (a továbbiakban: SZCSPL PHEI) 1590/1937.

35. Archidiaconatus= főesperesség. A magyar egyházszervezés idején a vármegyei központ egybeesett a főesperesi székhellyel (ősplébániával).
36. MNL CSML VIII. 2. 11. doboz. 635/1936–37.
37. MNL CSML VIII. 2. 11. doboz. 635/1936–37.
38. MNL CSML VIII. 2. 11. doboz. 635/1936–37.
39. Vö. Lengyel András (1988): Szerb Antal magántanári habilitációja (1934–1937). Szeged. 3–31.
40. SZCSPL PHEI 1950/1938.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Borsányi Ferenc (1994): Bevezetés. In: Kecskeméti Ármin: A zsidó irodalom története. 1. köt. Bev. tan., bibl. Borsányi Ferenc. Budapest. V–XX.
- Hermann Egged – Artner Edgár (1938): A hittudományi kar története 1635–1935. A Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Története 1. köt. Budapest.
- Lengyel András (1988): Szerb Antal magántanári habilitációja (1934–1937). Szeged.
- Miklós Péter (2004): Juhász Kálmán egyháztörténész. In: Uő: Város, egyház, társadalom. Tanulmányok a szegedi katolicizmus történetéről. Szeged.
- Miklós Péter (2014): Kecskeméti Ármin és a szegedi egyetem. In: Tóth István (szerk.): Zsidók Szeged társadalmában. Szeged. 119–128.
- Miklós Péter (2014): Az identitásszerveződés kérdései a magyar zsidó polgárcsaládokban. Esettanulmányok a huszadik század első feléből. In: Barna Gábor, Kiss Endre, Gyöngyösi Orsolya (szerk.): A család egykor és most. Szeged–Budapest. 211–221.
- Péter László (1985): A Kecskeméti-fiúk. In: Uő: Makói kis tükör. Makó. 94–96.
- Tóth Ferenc (2002): A makói zsidóságról. Marosvidék. 1. sz. 3–9.
- Tóth Ferenc (2004): A zsidó hitfelekezetek. In: Tóth Ferenc (szerk.) Makó története 1920-tól 1944-ig. Makó. 472–473.
- Scheiber Sándor. Scheiber Sándor (1969): Kecskeméti Ármin zsidó történelmi munkái. In: Magyar zsidó oklevéltár. 12. köt. 1414–1748. Budapest. 6–12.
- Szabó Tamás (1992): Kecskeméti Ármin. In: Péterné Fehér Mária–Szabó Tamás–Székelyné Körösi Ilona: Kecskeméti életrajzi lexikon. Kecskemét. 142.
- Szentirmai László, Iványi Szabó Éva, Ráczné Mojzes Katalin (szerk.) (1995): Szegedi egyetemi almanach. 1921–1995. 1. köt. Szeged.
- Ujváry Gábor (2010): A harmincharmadik nemzedék. Politika, kultúra és történettudomány a „neobarokk társadalomban”. Budapest.
- Urbancsok Zsolt (2004): A makói zsidóság a vészkorszakban. In: Tóth Ferenc (szerk.): Makó története 1920-tól 1944-ig. Makó. 269–302.
- Vermes Ernő (szerk.) (1929): Csanád vármegye tíz évvel Trianon után. Csanád vármegye és az egyelőre egyesített Arad- és Torontál vármegyék revíziós emlékalbuma. Makó.

Levéltári források

- Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár. A Ferenc József Tudományegyetem bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi karának iratai. VIII. 2. 6. doboz 686/1929–30.; 7. doboz 462/1930–31. és 11. doboz. 635/1936–37.
- Szeged–Csanádi Püspöki Levéltár. Püspöki hivatal iratai: egyházigazgatási iratok. 1590/1937.